

ARKEOLOGI I NORR 4/5

1991/92

NORRLAND

ARKEOLOGISKA INSTITUTIONEN

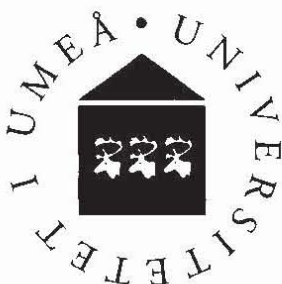
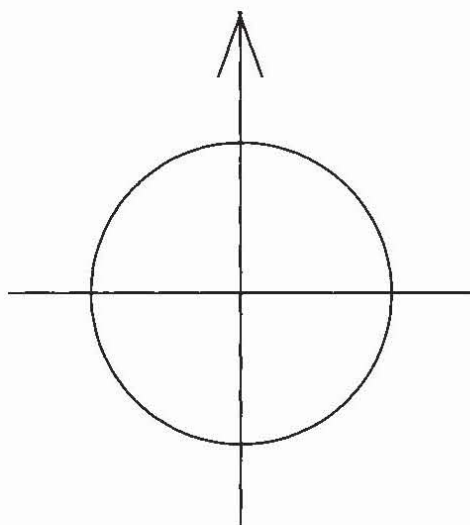

UMEÅ UNIVERSITET

ARKEOLOGI I NORR

4/5

1991/92

UMEÅ UNIVERSITET
Institutionen för arkeologi
UMEÅ UNIVERSITY
Department of Archaeology

Utgivare: Institutionen för arkeologi, Umeå universitet

Redaktör: Evert Baudou

Distribution: Institutionen för arkeologi,
Umeå universitet, S-901 87 Umeå, Sverige

Tryckt med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forsknings-
rådet, Stockholm

Figuren på omslaget från *Norrland. Småskrifter utgifna af Norrländska
Studenternas Folkbildningsförening*, N:o 8 (1908).

ISSN 0284-558X

Printed in Sweden by

Centraltryckeriet, Umeå 1993

Innehållsförteckning

<i>Evert Baudou</i> Förord	5
<i>Evert Baudou</i> Norrlands forntid i historieskrivning och hembygdsrörelse	9
<i>David Loeffler</i> Nora socken och E4:an. Ett arkeologiskt perspektiv	39
<i>Inge Lindström och Lena Olofsson</i> Maritima fornlämningar i den bottniska skärgården	55
<i>Sven-Donald Hedman</i> Undersökningar av vikingatida i medeltida bosättningar i Lappland	75
<i>Lillian Rathje</i> Ortnamn och arkeologi. En jämförande materialanalys i nio ångermanländska kustsocknar	93
<i>Anders Huggert</i> En spets och ett sänke av ben från Kattisträsk i Norsjö	147
<i>Anders Huggert</i> Fynden från stridsyxekulturens boplats vid Kallbäcken i Västerbotten	155
<i>Sven-Donald Hedman</i> Två asbestkeramikfynd vid Kakel, Hornavan	159

Förord

Den mest uppmärksammade händelsen i kulturlivet i Sverige under 1993 är utställningarna Den Svenska Historien och debatten och publiciteten som följde. Den historiska forskningen brukar aldrig betraktas som en väsentlig kulturfråga i Sverige, därför är historiedebatten en märklig händelse. De dramatiska utställningarna i Statens Historiska museum och Nordiska museet har styrts av en annan historiesyn än den som företräds av flertalet av våra nu ledande historiker. Det finns mycket att säga om detta, men det viktigaste är att Sten Rentzhog och gruppen kring honom har vågat hävda som något självklart att historien är ett viktigt element i vårt liv och i vår tid. Historien lever och får till och med kosta ovanligt många miljoner. Utställningarna har fått sådana besöksiffror och mött ett sådant gensvar i massmedia att verkningarna kommer att sträcka sig långt fram i tiden.

Den Svenska Historien handlar om två grundläggande problem. Vilket slags historieforskning har verklig betydelse och hur skall historikerna nå ut till allmänheten och in i samhällsmaskineriet med forskningsresultaten? Den första frågan har man naturligtvis mycket delade meningar om. Däremot är troligen de flesta ense om att betydelsen av bra populärvetenskaplig litteratur har underskattats. Kan historieundervisningens svaga läge i skolorna åtminstone i någon grad hänga samman med att dagens beslutsfattare på alla nivåer *inte* har vuxit upp med Grimbergs svenska historia? Om en beslutsfattare är övertygad om att historia inte alls är ett undervärderat ämne i skolan gentemot teknik och naturvetenskap, fordras murbräckor för att hävda motsatsen. Utställningarna Den Svenska Historien är en sådan murbräcka, nu gäller det att fullfölja angreppet.

Själv hävdar jag liksom många andra att utställningarna är uttryck för en på flera sätt gammal historiesyn. Jag vill inte säga föråldrad, utställningarnas historiesyn kan ha ett värde. Det visar om inte annat de väldiga besöksiffrorna. Utställningar som på ett halvt år dragit 1,5 miljoner besökare över hela landet är en betydande händelse i sig. Men historien kan ses på andra sätt. Man kan inte tala om en gemensam historia som utställningarna förespeglar, därför att det finns inte *en* historiesyn utan flera. Skillnaden ligger inte i nationell och lokal historia utan i olika historieperspektiv. Man kan t.ex. med historikerna tala om maktens perspektiv och ett perspektiv underifrån.

Någon kanske frågar varför bara 600 år av forntidens 10.000 fått vara med. En del av förklaringen ligger i att utställningarna ser med maktens perspektiv. Historiska museets utställning börjar med folkvandringstidens ätter och hövdingadömen. "Vi ser häst- och människooffer då en hövding begravs på sitt

bål i Gamla Uppsala, kärnan i svearnas välde”, som katalogen uttrycker saken. Dessförinnan är det svårare att spåra makten och att identifiera sig med den. Längre tillbaka märker man mångfalden i levnadssätt, kultur, etnicitet och samhällsformer. I Norrland är mångfalden mycket tydlig, vi måste inse att Norrland aldrig varit en enhet, den förhistoriska världen var både mångkulturell och mångetnisk. Skulle kanske utställningar i folkförflyttningarnas tid hellre tala om mångfalden som alltid funnits än om en nationell enhet som aldrig funnits?

Den första uppsatsen knyter an till Den Svenska Historiens År. Det finns inte någon “objektiv” skildring av förhistorisk eller historisk tid. Just genom att studera hur forntiden har framställts under olika tider förstår man lättare hur beroende man själv är, en typ av studier som blivit allt vanligare i den arkeologiska forskningen. Man skulle också kunna ställa frågan, om den nya arkeologiska synen på Norrland bidragit till att förändra norrlänningarnas egen syn på Norrland. Om man skall döma av många artiklar i den norrländska pressen och av uttalanden av folk man mött, så har verkligen de senaste decenniernas ofta överraskande arkeologiska upptäckter i Norrland fått ett sådant resultat. En humanistisk forskning av historisk karaktär kan påverka dagens samhälle.

David Loefflers uppsats om E4:an i Nora kopplar också samman forntid och nutid. Många arkeologer känner bättre än andra forntidens värden. De borde berätta om sina erfarenheter och ge forntiden en tyngd som den inte kan ha hos beslutsfattare som inte känner till den. Vår lagstiftning är god men hur är tillämpningen? Det fordras mer av Loefflers ifrågasättande.

Tre uppsatser tar upp arkeologisk forskning om järnålder och historisk tid. Inge Lindström och Lena Olofsson sätter in bosättningslämningar i det yttre kustområdet i sitt historiska sammanhang. Det finns tusentals sådana lämningar längs Bottenvikens stränder, medan de historiska källorna om denna bosättning är få eller saknas. Arkeologiska studier kan ge ny kunskap också om historisk tid. Detsamma gäller Sven-Donald Hedmans uppsats om den skogssamiska bosättningen i Lappland. För bara tio år sedan var dessa spår nästan okända och obearbetade. Nu växer fram en betydande kunskap om den äldre samiska kulturen. Lillian Rathje skriver om ortnamn och arkeologi, ett sedan länge omtyckt men svårbehandlat ämne. Hennes noggranna analys, som är metodiskt annorlunda än tidigare, ger intressanta resultat som man knappast kunde tro skulle gå att få fram.

Två uppsatser handlar om fynd. Anders Huggert drar fram förbisedda befinneföremål, en materialgrupp som kan ha varit den största men som sällan bevarats. Uppsatsen är en påminnelse om vår ofta alltför enkla och rätlinjiga syn på forntiden. Sven-Donald Hedman diskuterar den s.k. asbestkeramikens

funktion med utgångspunkt från fynd vid Kakel. Nya studier och upptäckter har gjort att kärl av övervägande asbest satts i samband med en tidig järmtillverkning i Norrland, något som man tidigare inte tänkt sig. Förhållandena visar sig dock vara svårtolkade och mer forskning behövs.

Umeå i september 1993

Evert Baudou